

en sociaal hervormer uit ervaring kent. Vervolgens wordt U de ondoelmatigheid, de anarchie en de onrechtvaardigheid in de volks- en wereldhuishouding onthuld. Alles om te zien, dat niet deze maar een andere productie-wijze redding moet brengen.

Hierna volgt het tweede deel van het boek, waarbij vooral de productieve verbruikscoöperatie, de plannen van sociale groot-industrieelen, de ontwikkeling der gemeentelijke- en staatsbedrijven, als de kiemen van een gemeenschapsproductie worden voorgedragen. Het derde deel is gewijd aan een bespreking van de idee der socialisatie, de eigenlijke gemeenschapsproductie, waarvan de schrijver duidelijk doet gevoelen, dat zij niet als vanzelf uit staatsbedrijf en verbruikscoöperatie opbloeit.

Niet sterk genoeg meent de schrijver te kunnen waarschuwen tegen de gedachte alsof socialisatie en staatsexploitatie synoniemen waren. Het is alsof hij de woorden „das Staatseigentum ist seinem Wesen nach Individualeigentum und zwar Individual-eigentum einer juristischen Person", waarin ligt uitgedrukt, dat niet het staatsbedrijf onze maatschappelijke orde beheerscht, maar omgekeerd het staatsbedrijf zich schikt naar de vrije maatschappelijke orde, steeds scherp voor den geest heeft en aan de klem daarvan uit alle macht poogt zich te ontworstelen. De voorwaarde welke in het geestesleven van den mensch aanwezig behoort te zijn, wordt door Wilbrandt met overtuiging uitgebeeld.

Maar als ge dan, na rustig de gedachten van het geheele boek, vol van verlangen naar echte gemeenschapsproductie, op U hebt laten inwerken, de vraag stelt, of de schrijver erin geslaagd is duidelijk te maken, dat in de huidige orde — en dat behoort dan toch naar den aard van ontwikkeling het geval te zijn — de komende, zooals hij die begeert, in nuce verscholen ligt, dan is het antwoord ontkennend. Evenmin als in het veel ondieper werk van Brailsford ²⁾ wordt eenig bewijs geleverd, dat de gemeenschapsproductie niet alleen moet maar ook kan en zal komen. Feitelijke aanwijzingen, dat de rechtsverhoudingen tusschen de werkende menschen radicaal in socialistischen geest worden gewijzigd, zijn ook door Wilbrandt niet gegeven. De verwachting dier radicale wijziging steunt niet op den bodem der werkelijkheid maar is gefundeerd in het wijsgeerig economisch stelsel van Marx. Wie het laatste prijs geeft, kan het eerste niet behouden. Poogt hij dat toch te doen, hij stelt aan